

УДК 165.001.82:141“1970/2020”

Д. Д. Пучкова

ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ ТИП РАЦІОНАЛЬНОСТІ: ПОЛІ-, МІЖ-, ТРАНС- та МЕТАДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
tuuuuj@gmail.com

Анотація. Показано, що, незважаючи на відносну конвенційну складність демаркації міждисциплінарного, полідисциплінарного, трансдисциплінарного та запропонованого авторкою метадисциплінарного типів неklasичної форми раціональності, концептуальне розрізнення між ними досягається через прикладний, функційний аспект. З'ясовано, що якщо міждисциплінарність та полідисциплінарність – це суто науковий феномен, трансдисциплінарність виходить за межі виключно наукового через сферу природничого та гуманірного знання до практично-прикладного виміру, а метадисциплінарність передбачає постнекласичне вивільнення від традиції дедуктивно-індуктивного способу побудови наукової картини світу і створення наукового проєктного продукту, базованого на уяві, інтуїції, дотепності й, не в останню чергу, пов'язаного з естетичним сприйняттям світу.

Ключові слова: полідисциплінарність, міждисциплінарність, трансдисциплінарність, метадисциплінарність, постнекласичний, раціональність.

Вступ

Сьогодні спостерігається певний сплеск розвитку наук, що займаються визначенням когнітивних здібностей людини, сплеск наукової уваги до дослідження пізнання, а також намагання здолати бар'єри між гуманітарними й природничими дисциплінами, принаймні на рівні методології дослідження й ставлення до раціонально узагальненого типу спостережень.

Комплексність питань і завдань, що стоять перед сучасною наукою, приводять до формування студії, яка «оздоблена» так званою проблемною й проєктною орієнтацією (на відміну від традиційної галузевої). Відтак і розгорнені вектори досліджень у сучасних галузях науки – гуманітарній та природознавчій – постають не закритими чи завершеними проєктами, не як системи знань або дисциплін, що остаточно сформувалися, а як дослідницькі програми відкритого типу, адже підстави та межі здійснюваних в їхніх рамках досліджень наразі збільшуються та більш щільно між собою пов'язуються.

У цьому, на наш погляд, полягає дія принципу безперервності відтворюваного досвіду, передовсім ментального, що був висунутий і прокоментований М. К. Мамардашвілі (1984). Передбачається, писав він, що існує деяка «одна свідомість», безперервний носій усвідомлюваних подій або спостережень за подіями. «Коротше кажучи, у всіх точках простору спостереження можливе (безперервне) перенесення спостереження, що не порушується в жодній його точці <...> Безперервність досвіду <...> передбачає <...> перенесення спостереження по всьому полю, тобто мою можливість у будь-якій точці простору спостережень бути рефлексивно безперервним носієм інтелектуального змісту здійснюваних (або взагалі таких, що усвідомлюються) там подій, явищ» (Мамардашвілі, 2010: 18, 20). Незалежні засоби чуттєвого досвіду, за Мамардашвілі, дозволяють спостерігати за одним і тим саме світом, про онтологічні й умоглядні краєвиди якого ми знаємо незалежно від наукової «диференціації» шляхів, що ними рухаємося до пізнання розмаїття форм, що вказуються ним людській свідомості.

Класична локківська модель взаємодії чуттєвого і розумового, що зрештою формують царину людського

досвіду, наразі має силу і як посткласична модель, оскільки перетворює проблему спостереження за реалізацією «досвідних» явищ у діяльності людини (та її вихованні, на чому був поставлений акцент у Дж. Локка) на проблему символізації досвіду, більше того, до розгляду досвіду як свого роду симулякр, тобто не у вузькому практичному сенсі, а в раціонально розширеному. Це означає, що досвід спирається на інтенціональні схеми і моделі, орієнтовані на пошук знання і відкриття невідомого.

Констатації такої позиції щодо розгляду винесеного у назву статті проблемного завдання сприяють об'єктивні процеси інтеграції та глобалізації, що відбуваються в світових суспільствах і підживлюють формування системного погляду на світ, усвідомленню того, що жодна наукова, соціальна або технічна проблема не може бути вирішеною поза розгляду всіх її аспектів у їхньому взаємозв'язку та єдності. А відтак, як реактивний результат, виникають нові, дещо незвичні, форми наукового дослідження – між-, полі-, транс- і метадисциплінарна форми, – які потребують розгляду й аналізу навіть на теперішньому етапі їхнього наукового зміцнення у концептно осмисленому вигляді.

Метою дослідження є визначення концептуальних відмінностей між полі-, між-, транс- та метадисциплінарними підходами до вивчення й аналізу проєктів сучасної науки на засадах розрізнення наукових типів раціональності: класичного, неklasичного та постнекласичного. **Завданнями** студії є: а) з'ясування наявності механізмів трансформації класичної дисциплінарності в неklasичні та постнекласичні форми; б) осмислення природи полі-, між-, трансдисциплінарних підходів, що формуються в сучасній науці; в) обґрунтування поняття «метадисциплінарність»; г) усвідомлення концептних відмінностей між науковими типами раціональності, традиційно сформованими і сталими, або такими, що формуються.

Методологія дослідження зумовлена характером обраного предмету дослідження і загальними постмодерністськими засновками сучасної доби. Використано системний підхід до студії співіснування різних аспектів раціональності, прийоми структурної компаративістики та знаряддя діалектичних стежень

за зміною міри відкритості наукових систем сучасним способам пізнання.

Результати

Розвиток сучасної науки демонструє тенденцію активного застосування інтегративних підходів до аналізу її об'єктів, останні постають складними системами, що здатні до самоорганізації, мають міру відкритості одна одній. Проте таке сприйняття об'єктів існувало не завжди і є, радше, причиною саме сучасної доби. У становленні науки можуть бути виокремлені періоди, пов'язані з прискореним рухом внутрішнього перетворення всіх її компонентів (наприклад, «занепад» поняття «ефір» у фізиці, відкриття Ньютона чи Ейнштейна). Наука як суспільний інститут, а відтак і її регулятивний характер, модернізувались, видозмінювались у процесі наукових революцій, що приводили до зміни типу наукової раціональності, а також до трансформацій всередині встановлених у певну добу меж цієї раціональності. Зовні процес виглядає як рух від фактів до проблеми, від проблеми до висування припущень, гіпотез, далі до пошуку форм підтвердження гіпотез. Така модель, незважаючи на її об'єктивність, все ж таки не є достатньою для освоєння всієї сукупності фактів, що беруть участь у пошуковій активності. Поряд із абстрактним мисленням набирають силу форми мислення уявного.

«У нас є два світи: є світ, де виконуються фізичні закони, і є світ, де наявні раціональні дії, закономірності яких базована фактично на тому, що ми здатні розуміти їх як раціональні» (Мамардашвили, 2010: 87). Саме із «здатністю розуміння» «другого світу» й відбуваються в історії науки метаморфози, які є більш-менш корисними, що породжують різні форми раціональності (наприклад, «самий термін “мистецтво” є продуктом пізніших наших класифікацій департаментів культури, коли мистецтво існує як спеціальна й виокремлена галузь розподілу праці» (Мамардашвили, 2010: 91).

Вони, в свою чергу, «виструнчують» логічний апарат науки принаймні у двох напрямках: а) засоби, що дозволяють отримувати нове знання за допомогою дослідження вже наявних знань і розповсюдження їх шляхом дедуктивного/індуктивного випростування на нові предмети або явища; б) засоби, за яких нові знання набуваються шляхом дій із предметами (а не лише з логічною побудовою знання) і що, відтак, базуються на залученні змісту до побудови ходу роздумів з метою отримання нового пізнаваного результату (Мамардашвили, 1968: 26, 28). Між цими двома шальками терезів наукового пізнання – прийомами наукового осягання явищ світу – й відбувається зміна різного роду парадигм (від власне наукових до світоглядних і філософських, методичних та методологічних), а також і порушення меж окремих дисциплін, тобто виникає потреба у перетині складових на засадах міждисциплінарності. Формування міждисциплінарності, традиція якої має давні корені, наразі стає свого роду новою дисципліною, новою системою розгортання наукової раціональності, відмінної від попередніх систем (Klein, 1990: 231-325).

Напевно, саме таку рухому модель рівноваги мав на увазі Є. С. Жаріков, коли наполягав, що розвиток пізнання, «покрощуючи» здатність людини оцінювати зміст і значущість старого знання, приводить до нової постановки старої проблеми, тобто зміни об'єкта дослідження. «У цьому зв'язку уявляється доречним розглянути два питання: 1) про можливість рішення проблем будь-якої науки методами інших наук та 2) про так звану нерозв'язуваність проблем» (Копнин, 1965: 42). Тобто: зміна об'єкта дослідження в межах старих засад вимагає зміни ракурсу наукової раціональності, а відтак, і самих форм раціональності.

Натомість, К. А. Свасьян дещо парадоксально наполягав, що остаточний і «трансцендентальний» сенс раціоналізму полягає в тому, що раціональність за будь-яких умов хоче бути «редакцією мови і світу», оскільки мова і є відредагованим світом, а відредагований світ є псевдосвітом, світом не як воля й уявлення, а як макулатура, гігантський целюлозно-паперовий Космос, де вчені клерки метають учений бісер перед своїми вченими колегами, синтезуючи «поняття» з «акустичними образами» (Свасьян, 1990: 251). Звісно, така гранична метафоричність висловлювання здатна пояснити лише один бік справи: необхідність на рівні мови і мовлення стежити за трансформаціями у науковій сфері, точніше, за викладенням результатів досліджень, а не за їхнім здійсненням.

Якщо подивитися на становлення форм наукового знання та його репрезентації в європейській історії, можна спостерігати наступне.

Поступальне розгортання науки зазнало тривалих мутацій, починаючи від ознаменування науковою революцією XVII–XVIII століть становлення класичного природознавства з його ідеалом побудови «абсолютно істинної картини світу». Магістральною ідеєю в цьому процесі поставали об'єктивність і предметність наукового знання, що досягалися за допомогою виключення з опису та переключення опису на пояснення об'єктів як наслідків суб'єктивного тлумачення. Пояснення витлумачувалося як пошук механічних причин і субстанцій, в основі якого була спроба натрапити на очевидне та наглядно-досвідне. Тоді саме відбулась актуалізація ідеї редукції знання про природу до фундаментальних принципів і уявлень механіки. Остання була перетворена («призначена») на загальнонаукову картину світу тієї доби. Ідеали, норми, онтологічні причини спиралися на систему філософських підстав, у той час як розум наділявся статусом суверенності.

З розвитком тогочасних наук почали відбуватися зрушення у розгляді об'єктів як малих систем (механічних будов), оскільки не до всіх об'єктів була змога застосовувати механічну категоріальну сітку. Із виникненням науково переконливого знання з'явилися й особливості окремих дисциплін, у кожній з яких науковці прагнули створити власний маленький космос наукової термінології, відмінний від «сусідів». Становлення науки у XVIII–XIX століття вказало на обмеженість механічної картини світу і втрату її загальної науковості, спробою вивести принципи диференціацію дисциплінарних ідеалів і норм дослідження: плюралізація специфічно-галузевих картин реальності дозволила включати широкий

спектр сенсів окремих категоріальних схем, за допомогою яких засвоювалися об'єкти. В епістемології центральною проблемою стало співвідношення різних наукових методів, оскільки диференціація та класифікація наук вказала на хиткість цілісності картини світу, спричинила необхідність пошуку шляхів єдності науки. У такий логічний спосіб чітко відокремлювалися моменти загального від моментів часткового, одиничного, причому одиничне в одній науці ніби прагнуло набути якостей одиничного в іншій, а разом вони прагнули до загального через подолання суперечностей. Так наукове знання шукало шляхи до, так би мовити, первісної форми міждисциплінарного.

Так чи інакше, перша та друга наукові революції XVII–XIX століть відбувалися в рамках розвитку класичної науки, у полоні прямолінійного онтологізму, пошуку «абсолютно істинної картини світу», оскільки навіть друга революція, хоча і вказала на диференціацію знання та плюралізацію картин світу, намагалася під усе знане підвести єдині критерії аналізу, в результаті маючи на меті об'єднання всіх «одиничних» наук у «загальну» науку. Тобто: у рамках кожної наукової дисципліни випрацьовані теорії не лише були спрямовані на визначення сутності свого предмету, а й воліли розвинути цю усвідомлену сутність, тобто відтворити перехід сутності у явище, довести, що, приміром, явища механічного руху – це різні прояви однієї тенденції, однією загальносвітової закономірності (Арсеньев, 1967: 22).

Наукова революція кінця XIX – XX століття спричинила становлення форм неklasичного природознавства. Якісні перетворення трансформували сталі галузі знання: фізику (відкриття подільності атому, становлення релятивістської і квантової теорій), космологію (концепція нестационарного Всесвіту), хімію (квантова хімія), біологію (становлення генетики). Саме тоді виникає кібернетика (Н. Вінер) і теорія систем (Л. фон Берталанфі). Відмова від прямолінійного онтологізму, розуміння й усвідомлення відносної істинності теорій та картин світу дозволили допустити існування різних «вірних» у один і той самий час картин реальності, оскільки кожна з них могла містити частково правильний об'єктивний зміст.

Отже, чергова відмова від ідеалізуючого опису об'єкта дала змогу поставити акцент на вивченні засобів його дослідження, а відступ од студіювання одиничних простих систем і орієнтація на складні системи, що самоорганізуються, призвели до перебудови в картинах реальності розуміння природи, яка, зрештою, – майже на античний «синкретичний» зразок – постала складною динамічною системою. Суб'єкт пізнання почав розглядатися не як дистанційований від досліджуваного світу, а як такий, що знаходиться всередині нього, детермінований ним. Система знання і методи пізнання як дві ознаки науки нарешті отримали невідмінний зв'язок.

Але встановилося чітке усвідомлення того, що «саме по собі пізнання об'єктивних закономірностей ще не становить методу, необхідно на їхній основі виробити прийоми, способи теоретичного і практичного осягнення об'єкту. Система науки безпосередньо спрямована на повне вираження

досягнутого знання властивостей і закономірностей; метод науки – на досягнення нових результатів, у ньому зафіксовані і способи руху до них, у них нібито поєднуються пізнане в об'єктивному світі з людською цілеспрямованістю на подальше пізнання і перетворення об'єкта» (Копнин, 1965: 291). А це, в свою чергу, означає: відповіді на питання, що витікають із дослідження природи явищ, залежать від постановки питання, від куту і точки зору, і в цьому процесі саме вольовий суб'єкт – науковець – починає відігравати фіксовано провідну роль. З'являються категорії «випадковість», «потенційно можливе» та «дійсне», закарбовується право на помилку.

Сучасна наукова революція, що триває й дотепер, продовжила поступальне розгортання засновків третьої революції на шляху до знищення чітких меж між галузевими картинами реальності. Наукові знання починають інтенсивно застосовуватися в усіх сферах соціального життя, змінюється характер наукової діяльності, пов'язаний із перетвореннями у засобах збереження й отримання знань (комп'ютеризація знань, спрощення доступу до отримання знання, відкритість інформації тощо), виникає нова форма раціональності. Тобто, нова ситуативна відповідність вчинків або переживань новому внутрішньому досвіду сприймаючої людини.

Погоджуючись із В. С. Швирьовим (Швырёв, 2003), ми співвідносимо постнекласичний тип раціональності з технонаукою, оскільки, хоча картина світу, з якою взаємодіє технонаука, виявляється не об'єктною, проте вона все одно з необхідністю включає в себе людський світ. Отже, постнекласична раціональність не є винятково пізнавальною раціональністю, що моделює реальність, – вона конструює цю реальність через єдність усіх її площин.

Комплексність питань, що починають поставати перед науковими дисциплінами у XXI столітті, вказують на обмеженість локального підходу до їхнього вирішення у «класичних» межах (методи, підходи, поняття, терміни) окремих наук. Останнє спровокувало появу спочатку міждисциплінарного дослідження, що було наче поверненням до первісного «передреволюційного» наукового синкретизму, тобто коли наукове знання ніби «народжувалося» ще до того, як людина розпочала знаходити доказ його достовірності. Досі саме міждисциплінарність на рівні методів дослідження в гуманітарних дисциплінах є найрозповсюдженішою формою наукового знання.

Особлива форма міждисциплінарності – полідисциплінарність – виникла як модель несуперечливого взаємного існування декількох дисциплін, об'єднаних розв'язанням єдиного поставленого завдання, приміром, людинознавчих вимірів явищ сучасності. Полідисциплінарність засвідчує методологічну єдність здійснення наукового пошуку в декількох дисциплінах гуманітарного циклу (наприклад: економіка, політологія, культурознавство), причому кожна з них й усі разом можуть користати з методології природничих наук. У секторі полідисциплінарних студій відбувається свого роду новий синкретизм ставлення до людини, але не в конгломераті усіх її вад і принад, але тільки, скажімо, в гуманітарному зрізі. Додавання до людинознавчого

виміру методів медичних або екологічних досліджень перетворює полідисциплінарність на міждисциплінарність.

На відміну від між- і полідисциплінарності, трансдисциплінарність (термін впроваджений Ж. Паже, 1970), на думку І. В. Чернікової, характеризується тим, що оскільки еволюційно-синергетична парадигма є знанням нового типу, невідомого в історії науки, це визначає трансдисциплінарність знання (Wickson, 2006), що його характеризують не тільки як кооперацію багатьох наукових галузей, а й як перенесення не лише методів, а цілих когнітивних схем з однієї галузі в іншу. «Еволюційно-синергетична парадигма, яку називають ще парадигмою складності, дозволяє побудувати єдину картину світу, в якій людина є вкоріненою в природі, світ і людське буття є взаємо відповідними, і через те конструювання штучної природи і соціальних інститутів здійснюється в єдиній мережі взаємодій» (Черникова, 2018: 43). Отже, можна сказати, що разом із різними типами конфігурації перетинання різних дисциплін об'єктами досліджень у рамках цих конфігурацій (часто-густо доволі розпливчастих) постають унікальні системи, які характеризуються відкритістю та саморозвитком.

Через свій семантичний потенціал, поняття «міждисциплінарність», «полідисциплінарність» і «трансдисциплінарність» не мають однозначної усталеної дефініції, і це породжує плутанину в їхньому застосуванні, що раз у раз спричиняє необхідність визначення концептуальних відмінностей між ними (Богатая, 2015). Як показано В. І. Аршиновим та В. Г. Будановим (Аршинов, 2017), дисциплінарний підхід вирішує конкретне завдання, що виникло в історичному контексті розвитку предмета, підбираючи методи з усталеного інструментарію локально, в той час як міждисциплінарний підхід використовує універсальні методи задля ефективного вирішення завдання, виходячи за межі локального. Це є принципово іншим холістичним способом структурування реальності, де панує поліморфізм мов, аналогія, закон композиції, синхронізм тощо. На прикладі синергетики як міждисциплінарного знання В. І. Аршинов та В. Г. Буданов демонструють, що міждисциплінарні дослідження мають два аспекти інтеграції: а) онтологічний аспект, пов'язаний із переходом від дискретного, атомістичного світосприйняття до системного; б) гносеологічний аспект, пов'язаний зі зміною самої пізнавальної традиції в контексті міждисциплінарного знання. Поява холістичного (частково-загального) способу трактування реальності вносить значні зміни у сучасну науку, що характеризуються, наприклад, Іллею Прігожином як «радикальні зміни бачення природи», парадигмальне зрушення, епістемологічний поворот, ба більше, зміна самого вектору розуміння науки як такої (Черникова, 2018). У структурі наукового знання, що донедавна було суто дисциплінарною, з'являється і владно заявляє про себе окремий рівень знання, який, поряд із між-, полі- та трансдисциплінарністю, може бути охарактеризований як *метадисциплінарний*.

Метадисциплінарне знання передбачає такий рівень абстрагування суб'єкта відносно досліджуваного об'єкта, на якому відбувається вольове прагнення

виходу за межі наявного знання, намагання сформулювати певні гіпотези з новим змістом «на порожньому місці», об'єктивна істинність яких не може бути доведеною в рамках наукової традиції, базованої на усталених методологіях, і зв'язок яких зі сталими науковими дисциплінами та їхніми методами є дуже опосередкованим. Коли відбуваються свого роду «стрибки розуму» (Луї де Бройль), коли виявляються здібності, вивільнені від кайданів старого міркування і пов'язані з уявою, інтуїцією, дотепністю, – саме вивільнення від дедуктивно/індуктивних ланцюжків дозволяє науковій думці продукувати непередбачене, створювати нову форму логічних зв'язків на кшталт, приміром, неklasичної «уявної логіки» М. О. Васильєва (Васильєв, 1989) або теорії відносності.

Обговорення

В одному з інтерв'ю Ж. Дельоз підкреслив, що він визначає філософію через створення концептів. «Наше завдання полягає в тому, аби показати, що наука використовує не концепти, а функції. Філософія не отримує від того жодних привілеїв: концепт ані в чому не височіє над функцією» (Делёз, 2016: 91). З такого погляду, функції споглядання або рефлексії над формуванням картини світу впродовж Нового і Новітнього часу, що не є можливим поза філософського осмислення, отримують статус концептів, особливо якщо йдеться про парадигмальні зміни в самій системі наукового пошуку, в царині обдумування перспектив (наслідків, ризиків) і постановки завдань. Наші міркування, підтверджуючи результати дослідження інших науковців, що цитуються у статті, націлені на більше поглиблення обговорюваних питань, пов'язаних із «життям» наукових дисциплін у нових умовах концептного наукового пошуку.

Висновки

Незважаючи на відносну конвенційну складність демаркації міждисциплінарного, полідисциплінарного, трансдисциплінарного та запропонованого нами метадисциплінарного типів неklasичної форми раціональності, концептуальне розрізнення між ними досягається через прикладний, функційний аспект. Якщо міждисциплінарність та полідисциплінарність – це суто наукові феномени, трансдисциплінарність виходить за межі винятково наукового через сферу природничого та гуманірного знання до практично-прикладного виміру, а метадисциплінарність передбачає вивільнення від традиції сталого дедуктивно-індуктивного способу побудови наукової картини світу і створення проєктного наукового продукту, що базується на уяві, інтуїції, дотепності й, не в останню чергу, пов'язаного з естетичним сприйняттям світу. Поява описаної дослідницької стратегії спричинена виникненням технонауки та конвергентних технологій, появою мінливих багатовимірних і складних систем, що виходять не лише за спеціально-галузеві межі, а й за межі самої науки як певного роду строгої системи. Відповідно, вдавання до трансдисциплінарного та метадисциплінарного підходів трансформує і саму науку, видозмінює її наявні форми, робить подальший пошук наукової істини непередбаченим. Втім, саме остання якість відкриває нові обрії для подальших методологічних студій.

Список літератури

1. Klein J. Th. *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice* / Julie Thompson Klein. – Detroit: Wayne State University, 1990. – 336 p.
2. Wickson F. *Transdisciplinary research: characteristics, quandaries and quality* / F. Wickson, A. L. Carew, A. W. Russell // *Futures*. – 2006. – Vol. 38, № 9. – P. 1046–1059.
3. Арсеньев А. С. Анализ развивающегося понятия / А. С. Арсеньев, В. С. Библер, Б. М. Кедров. – Москва: Наука, 1967. – 440 с.
4. Аршинов В. И. Системы и сети в контексте парадигмы сложности / В. И. Аршинов, В. Г. Буданов // *Вопросы философии*. – 2017. – № 1. – С. 50–61.
5. Богатая Л. Трансдисциплинарность: Постнеклассический ракурс рецепции / Лидия Богатая // *Філософія освіти*. – 2015. – № 1 (16). – С. 168–182.
6. Васильев Н. А. Воображаемая логика: Избранные труды / Н. А. Васильев. – Москва: Наука, 1989. – 264 с.
7. Делёз Ж. *Мая 68-го не было / Жиль Делёз / Пер. с фр. Е. Блинова*. – Москва: Ад Маргинем Пресс, 2016. – 96 с.
8. Копнин П. В. Логика научного исследования / П. В. Копнин, Е. С. Жариков, В. В. Косолапов и др. / Отв. ред. П. В. Копнин, М. В. Попович. – Москва: Наука, 1965. – 360 с.
9. Мамардашвили М. К. Классический и неклассический идеалы рациональности / М. К. Мамардашвили. – Санкт-Петербург: Азбука; Азбука-Аттикус, 2010. – 288 с.
10. Мамардашвили М. К. Формы и содержание мышления (К критике гегелевского учения о формах познания) / М. К. Мамардашвили. – Москва: Высшая школа, 1968. – 192 с.
11. Свасьян К. А. Становление европейской науки / К. А. Свасьян. – Ереван: Изд-во АН Армении, 1990. – 378 с.
12. Черникова И. В. Междисциплинарные и трансдисциплинарные методологии и технологии современной науки: Учеб. пособие / И. В. Черникова. – Томск: Изд. дом Томск. гос. ун-та, 2018. – 86 с.
13. Швырёв В. С. Рациональность как ценность культуры: Традиция и современность / В. С. Швырёв. – Москва: Прогресс-Традиция, 2003. – 176 с.

References

1. Arsenev, A. S., Bibler, V. S., Kedrov, B. M. (1967). *Analiz razvivayuschegosya ponyatiya (Analysis of a developing concept)*. Moscow: Nauka [in Russian].
2. Arshinov, V. I., Budanov, V. G. (2017). *Sistemy i seti v kontekste paradigmy slozhnosti (Systems and Networks in the Context of the Complexity Paradigm)*. *Voprosy filosofii, Problems of Philosophy*, 1: 50-61 [in Russian].
3. Bogataya, L. (2015). *Transdisciplinarnost: Postneklassicheskiy rakurs retseptsii (Transdisciplinarity: Postclassical Perspective of Reception)*. *Filosofiya osviti, Philosophy of Education*, 1 (16): 168-182 [in Russian].
4. Chernikova, I. V. (2018). *Mezhdistsiplinarye i transdistsiplinarye metodologii i tehnologii sovremennoy nauki: Ucheb. posobie*. Tomsk: Izd. dom Tomsk. gos. un-ta.
5. Delyoz, Zh. (2016). *Maya 68-go ne bylo*, trans. E. Blinov. Moscow: Ad Marginem Press.
6. Klein, J. Th. (1990). *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice*. Detroit: Wayne State University.
7. Kopnin, P. V., Popovich, M. V., ed. (1965). *Logika nauchnogo issledovaniya*. Moscow: Nauka.
8. Mamardashvili, M. K. (2010). *Klassicheskiy i neklassicheskiy idealy ratsionalnosti*. Sanct-Petersburg: Azbuka; Azbuka-Attikus.
9. Mamardashvili, M. K. 1968. *Formy i sodержanie myshleniya (K kritike gegelevskogo ucheniya o formah poznaniya)*. Moscow: Vysshaya shkola.
10. Shvyryov, V. S. (2003). *Ratsionalnost kak tsennost kultury: Traditsiya i sovremennost*. Moscow: Progress-Traditsiya.
11. Svasyan, K. A. (1990). *Stanovlenie evropeyskoy nauki*. Erevan: Izd-vo AN Armenii.
12. Vasilev, N. A. (1989). *Voobrazhaemaya logika: Izbrannyye trudy*. Moscow: Nauka.
13. Wickson, F., Carew, A. L., Russell, A. W. (2006). *Transdisciplinary research: characteristics, quandaries and quality*. *Futures*, 38 (9): 1046-1059.

Д. Д. Пучкова

ПОСТНЕКЛАССИЧЕСКИЙ ТИП РАЦИОНАЛЬНОСТИ: ПОЛИ-, МЕЖ-, ТРАНС- И МЕТАДИСЦИПЛИНАРНОСТЬ

Показано, что, несмотря на относительную конвенциональную сложность демаркации междисциплинарного, полидисциплинарного, трансдисциплинарного и, предложенного автором, метадисциплинарного типов неклассической формы рациональности, концептное различие между ними достигается с помощью прикладного, функционального аспекта. Выяснено, что если междисциплинарность и полидисциплинарность – сугубо научный феномен, трансдисциплинарность выходит за пределы исключительно научного через сферу естественного и гуманитарного знания в практически-прикладное измерение, а метадисциплинарность предусматривает освобождение от традиции устойчивого дедуктивно-индуктивного метода построения научной картины мира и создание проектно-научного продукта, основанного на интуиции, остроумии и не в последнюю очередь связанного с эстетическим восприятием мира.

Ключевые слова: полидисциплинарность, междисциплинарность, трансдисциплинарность, метадисциплинарность, постнеклассический, рациональность.

D. Puchkova

POST-NON-CLASSICAL TYPE OF RATIONALITY: POLY-, INTER-, TRANS- AND METADISCIPLINARITY

Introduction. The complexity of the issues and tasks facing modern science, leads to the formation of a studio, which is “decorated” with the so-called problem and project orientation (opposed to the traditional industry). Consequently, the expanded vectors of research in modern fields of science – humanities and natural sciences – do not appear closed or completed projects, not as systems of knowledge or disciplines that have been finally formed, but as open research programs, because the foundations and limits of their research are currently increasing, and are more closely related to each other. **The aim and the tasks.** The aim of the study is to substantiate and determine the conceptual differences between Poly-, Inter-, Trans- and Metadisciplinary approaches to the study and analysis of modern science projects on the basis of distinguishing scientific types of rationality (Classical, Non-Classical and Post-Classical). The objectives of the study are a) to determine the existence of mechanisms for the transformation of the classical discipline into non-classical and post-non-classical forms; b) understanding the nature of Poly-, Inter-, Trans- and Metadisciplinary approaches that are formed in modern science, c) awareness of conceptual differences between scientific types of rationality. **Research methodology** is dictated by the nature of the chosen subject of study and the general postmodern foundations of contemporaneity. A systematic approach to the study of the coexistence of various aspects of rationality, methods of structural comparative studies, and tools of dialectical monitoring due to the degree of openness of scientific systems to modern methods of cognition is used. **Research results.** It is shown that, despite the relative conventional complexity of the demarcation of the Inter-, Poly-, Trans- and the Metadisciplinary types of non-classical form of rationality proposed by the author, the conceptual difference between them is achieved using the applied, functional aspect. **Discussion.** J. Deleuze emphasized that philosophy is defined through the creation of concepts: “Our task is to show that science does use functions, not concepts. Philosophy does not receive any privileges from that: the concept in no way rises above the function” (Deleuze, 2016: 91). From this point of view, the contemplation or reflection functions focused on the picture of the world during the New and Modern Ages are not possible beyond philosophical thinking, receiving the status of concepts, especially if it comes from paradigm shifts in the scientific research system itself.) and setting tasks, in the field of considering prospects (consequences, risks) and setting goals. Authors’ discussion aimed at further deepening the issues related to the “life” of scientific disciplines in the new conditions of conceptual scientific research. **Conclusion.** It was found that if Interdisciplinarity and Polydisciplinarity are purely scientific phenomena, Transdisciplinarity goes beyond the exclusively scientific through the sphere of natural and humanitarian knowledge into a practical-applied dimension. Metadisciplinarity provides for the liberation from the tradition of a stable deductive-inductive method of constructing a scientific picture of the world and the creation of a project-scientific product based on representation, intuition, wit, and not least associated with the aesthetic perception of the world.

Keywords: Polydisciplinarity, Interdisciplinarity, Transdisciplinarity, Metadisciplinarity, Postnonclassical, Rationality.